

Middag Humster Land

Visie en programma
voor behoud en ontwikkeling
van een waardevol landschap

Sessie 2, 12-04-2017

Inhoud

De deelnemers.....	3
Agenda.....	4
Welkom.....	4
Introductie.....	4
Recapitulatie.....	4
Verslag van de vorige keer	4
Overzicht van de belangrijkste waarden, veto's en ambities	4
De meest kansrijke thema's voor ontwikkeling	5
Opdracht 1: Inzoomen op de thema's	6
Agrarisch landschap en agrarische bedrijvigheid	6
Energietransitie.....	6
Wonen en recreëren	7
Biobased en circulaire economie	8
Opdracht 2: Halen en brengen.....	8
Website Middag-Humsterland.....	10
Volgende afspraak.....	10
Waar en wanneer?	10
Wat gaan we doen?.....	10

De deelnemers

Eije Bosch	Agrarisch Bedrijf Bosch VOF	Ietse Pestoor	Dorpsbelangen Ezinge
Hans Bergsma	Gebiedscoöperatie Westerkwartier	Janet Postema	bewoner Niehove
J. Broersma	Dorpsbelangen Niehove	L.J.A. van Putten	Kloostermuseum Aduard
Wouter Brouwer	inwoner Niehove	Gerard van Rossum	Dorpsbelangen Ezinge
Aljo van Dijken	DBO Oldehove	Tjebko Schimmel	bewoner/ ondernemer/ LTO Winsum
K.J. Doornbos	Ezinge	Marjolein van Schoonhoven	Gemeente Zuidhorn
Dirk Doeglas	Dorpsvereniging Feerwerd	Emmeke Schurink	Dorpsvereniging Garnwerd
Huib Emons	Gemeente Winsum	Ymte Sijbrandij	CDA Raadslid Winsum
Rudolf Feitsma	Landbouwbedrijf	Gerrit Slopsema	Museum Wierdenland
Jur Feitsma	Melkveebedrijf	Johan Steen	Gemeente Winsum
Jacomijne Fokkens	Museum Wierdenland	Fred Stol	Gemeente Zuidhorn
Willem Foorthuis	Lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen	Sandra Tillema	Dorpsbelangen Ezinge
Engbert Gotink	St. Open Monumenten Zuidhorn	Lammert Top	Niehove Duurzaam
Annemieke Grimbergen	Levenskracht (vitale voeding)	Eric Veldwiesch	Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Hans Harkema	Dorpshuis Niehove	Jan de Vries	Humsterland Energie
Ruud Hendriks	Dorpsbelangen Niehove	E.J. Wieringa	Mts. Grashuis
Sonja Hofstee	Dorpsvereniging Garnwerd	G.M. Wieringa - Grashuis	Mts. Grashuis
Jantine Koppert	Groninger Energie Koepel	Hein Zeevalking	Dorpsvereniging Garnwerd
Peter Kremer	Agrarier	Henk Zuidhof	Inwoner Garnwerd
Roel Kuiper	Inwoner Winsum		
Fokko Leutscher	Inwoner Garnwerd	Op de hoogte houden:	
Sabine Lutz	Lectoraat Duurzaam Coöperatief Ondernemen	Jess Ludwig-Bouma	Kloostermuseum Aduard
Jan Arend Mulder	Architect	Walther Walraven	Humsterland Energie
Henny Oosterhof	CDA Winsum, bewoner	Menno Groeneveld	Humsterland Energie
Jannes Oosterhoff	Persoonlijke titel	Erik Doorenspleet	Zelfstandig Ondernemer
Richard Oudshoorn	Melkveebedrijf/ LTO Zuidhorn	Annemarie Pelletier	Collectief West
		Anita Van Dijk - Groeneveld	Café de Brug Ezinge/ Klusbedrijf S Van Dijk

Agenda

- Welkom door Fred Stol, wethouder van Zuidhorn
- Introductie en recap van de vorige sessie door Willem Foorthuis, lector Duurzaam Coöperatief Ondernemen, Hanzehogeschool Groningen
- Opdracht 1: specificatie van de belangrijkste thema's
- Opdracht 2: wat kom je brengen, wat wil je halen
- Afspraken voor de volgende bijeenkomsten

Welkom

Fred Stol, wethouder voor de gemeente Zuidhorn heet alle aanwezigen mede namens zijn collega Bert Westerink van de gemeente Winsum welkom. Hij spreekt de hoop uit dat dit proces van visievorming zal laten zien hoe je de sterke punten van een kwetsbaar kunt benutten om innovatieve ontwikkelingen op gang te brengen. We moeten de spanningsvelden benoemen en juist daarin de kansen ontdekken. Als je kunt laten zien langs welke weg je dat doet kun je een aanpak opzetten die ook anderen kan inspireren.

Introductie

Willem Foorthuis, lector Duurzaam Coöperatief Ondernemen aan de Hanzehogeschool Groningen, herhaalt in het kort de opgave en de inhoud van de sessies die we elkaar gaan uitvoeren.

Het gaat om behoud en ontwikkeling van landschap, cultuurhistorie en beleevingswaarde in het Middag-Humsterland. Om dat te bereiken moeten we economische kansen ontwikkelen voor nieuw en duurzaam ondernemerschap. We willen dus de bijzondere waarden van het gebied (het verleden) benutten voor nieuwe duurzame en verantwoorde beheers- en verdienmodellen. Het verleden biedt de basis voor heden en toekomst.

De sessie van vandaag is gericht op:

- een nadere verkenning van de belangrijkste thema's
- de kansrijke ontwikkelrichtingen

- de bijdrage die de deelnemers hieraan kunnen leveren en de resultaten die zij ervan verwachten

Op de derde en laatste sessie willen we komen tot een

- speerpuntenprogramma voor Middag-Humsterland
- break down in grotere projecten- en actielijst
- benoemen van eigenaarschap voor de doorontwikkeling

Recapitulatie

Verslag van de vorige keer

- aanvullen met de ambitie: gezond voedsel voor gezonde bewoners
- toesturen aan alle deelnemers van de huidige sessie

Overzicht van de belangrijkste waarden, veto's en ambities

De waarden wat koesteren we

- Agrarisch landschap en agrarische sfeer moeten behouden blijven; bedrijven niet op slot → 3x genoemd
- Glooiende verkaveling → 2x genoemd
- Wierden, dorpen, bewoning, wagenwiel → 2x genoemd
- Landschappelijke structuur moet zichtbaar blijven
- Ruim gezicht, open landschap
- Waterlopen, wegen en de dijken
- Rust en ruimte
- Biodiversiteit
- Uniek, cultuurhistorische erfgoed
- Goede leefbaarheid in het gebied
- Recreatie in ongerepte natuur

De veto's – wat mag absoluut niet

- Grootschalige ingrepen van alle mogelijke aard zoals windmolens boven de 15 meter 2x genoemd), een groot aantal kleine windmolens, massatoerisme, pretparken, infrastructuur (hoogspanning), industriële landbouw
- Verloedering door agrarische afbraak
- Aantasten kernkwaliteit landschap.
- Verdwijnen van donker

De ambities – wat willen we bereiken

- Zelfvoorzienendheid in energie, energieneutraal → 2x genoemd
- Niks krimp, iedereen wil hier wonen (groei) → 2x genoemd
- Recreatie, fietspaden, wandelroutes → 2x genoemd
- Zelf de regie nemen, ontwikkeling zichtbaar in eigen hand genomen
- Snel internet
- Middag-Humsterland op de werelderfgoedlijst, gekoppeld aan Waddenzee
- Rijk, biodivers landschap
- Gezond voedsel voor gezonde mensen
- Streekproducten MH populair in heel Nederland
- Betere verwaarding landbouwproductie
- Nieuwe vormen van bedrijvigheid
- Elk agrarisch bedrijf heeft een opvolger
- Agrarische bebouwing passend in het landschap (kleur, materiaal)
- Goed openbaar vervoer, ook voor kleinere gebieden
- Opwaardering leefbaarheid (dorpshuizen, sociaal huis)
- Windmolens bij Zuidhorn, niet in Middag-Humsterland

De meest kansrijke thema's voor ontwikkeling

- Agrarisch landschap en agrarische bedrijvigheid
- Energietransitie
- Wonen en recreëren
- Biobased en circulaire economie

Dit thema was eerst benoemd als 'energieopwekking'. Maar dat klopt zo niet. Het gaat niet alleen om duurzaam opwekken, maar ook om bezuinigen in gebruik. Beide samen vormen de energietransitie die een van de meest urgente mondiale opgaven is.

In dit rijtje staat geen verbetering van OV of van individueel gemotoriseerd vervoer. OV is een punt dat telkens weer aan de orde komt. Maar er is geen algemene consensus over. Wie in het Middag-Humsterland gaat wonen heeft eigen vervoer. Het is ook niet zo dat het gebied niet bereikbaar is. Via Winsum rijdt er elk uur een bus, al is dat niet altijd handig omdat je die op sommige tijdstippen één uur van tevoren van tevoren moet bestellen.

Wie handig is organiseert daarom haar vervoer zelf.

Met wie kan ik straks meerijden naar Winsum?

Voor particulier vervoer geldt dat betere, en dus vooral bredere wegen de doorstroming gemakkelijker maken, maar ze tasten tegelijk een van de kernwaarden aan. Ook dit wordt daarom niet als een van de kansrijke dragers voor economische ontwikkelingen gezien.

Mbt agrarische bedrijvigheid werd opgemerkt dat het lastig is om te boeren op kleine kavels. Hier kun je veel minder efficiënt op werken. Daarom kreeg je een compensatie voor de hogere bewerkingskosten van de kleine kavels.

Foorthuis zegt dat deze handicap juist een reden kan zijn om te gaan innoveren en voorop te lopen. Als je met grote machines niet efficiënt kunt werken kun je eventueel gaan nadenken over mogelijkheden die de precisie-landbouw biedt en hierdoor juist gaan vooroplopen.

Opdracht 1: Inzoomen op de thema's

In de eerste opdracht gaan de deelnemers in vier groepen langs alle vier thema's rouleren. De opdracht is om per thema aan te geven welke projecten al gaande zijn en wat hieraan nog toegevoegd kan worden en nieuwe kansen kan opleveren.

Agrarisch landschap en agrarische bedrijvigheid

Lopend

- Er is al veel weidegang (zou nog meer mogen)
- Slotencasco: karakteristieke sloten mogen niet worden gedempt, andere wel en een categorie sloten mag gedempt worden, mits er nieuwe voor terug komen
- Afvalzuivering d.m.v. rietfilter – Waar?
- B&B bij de boer
- Sloten zichtbaar maken door rietzoom
- Melken met een robot

Nieuwe kansen

- Melkrobot in de wei

- Gezonde bodem
- Compensatieregeling voor landschapsbeheer door de boer
- Riet in de sloot – onderzoek naar effect en werking op langere termijn
- Kaasboerderij – niet in je eentje, maar in coöperatie
- Logeren bij de boer in het stro
- Flexibele bouwkevels – botst met regelgeving Welke regels en wat is eraan te doen?
- De boer als energieproducent
- Nieuw werk voor oude rottens als begeleiders van studenten in het veld
- Betere aanpassing van ontwerp [hier mist een woord] in het landschap
- Natuurinclusieve landbouw – collectief west, stad en ommeland
- Consumentenbewustzijn scherpener voor keuzes (betr. eten?)
- Een eigen stijl ontwikkelen voor uitbreidingen boerderijen in Middag-Humsterland
- Predatoren kan iemand dit toelichten?
- Kansen voor MH kaasproductie en export
- Foodprint Unilever betaalt niets voor + eist wel meer (kan iemand dit toelichten?)
- Producten uit het Middag-Humsterland gebruiken in verwerking en daarmee regiobranding bevorderen → zichtbaar ipv anoniem
- Wachtlijst voor biologische boeren is frustrerend, 2 jaar doorbijten → hoe kunnen we dit proces versnellen?
- Kan grootste weidevogelgebied worden
- Veevoer als streekproduct
- Consumentenacties voor betaalbare biologische producten
- Natuurinclusieve landbouw

Energietransitie

Lopend

- Energiescan
- Zonnepanelen subsidie NAM

- Zonnepanelenproject GLOED Garnwerd
 - Zonnepanelen PON en anderen
 - Regeling Waardevermindering (aardbevingsschadegebied)
 - Zonnepanelen op daken veeschuren afhankelijk van SDE+
 - Boerderijen: water, zonnepanelen, ledverlichting in stallen, biogas, kleine vergisters
 - Lekken opsporen & isoleren
 - Duurzame dorpshuizen (ieder dorp een duurzaam dak (subsidie NAM)
 - Energiebesparing, warmte uit veld
 - Zelf energie opslaan
 - Centraal inkopen van isolatiemateriaal
- } Zijn dit lopende processen?

Nieuwe kansen

- Warmte uit het veld → aardwarmte?
- Energiebesparing in de bedrijfsvoering; ook coöperatieve inkoop voer, mest en middelen
- Toekomst windturbines: veel kleine, minder grote
- Humsterland Energie
- Buurtkracht Niehove
- Beter isoleren
- Gewicht van een ophaalbrug gebruiken
- Besparen als vorm van verduurzamen (led)
- Asbest eraf, zonnepanelen erop – RVO (subsidie)
- Bestaande bebouwing gebruiken voor energieopwekking
- Werken aan energieopslag
- Verschil waterniveau bij Electra benutten; bij 50 cm hogere waterstand Lauwersmeer nog meer effect

Wonen en recreëren

Lopend

- Gymzaal Ezinge
- Museum (Wierdenland?)
- Voetbalvereniging Feerwerd
- Bedrijvigheid: kapper, bakker, supermarkt, 2 cafés, diverse aannemers
- Trimcircuit Garnwerd, Ezinge, Feerwerd in voorbereiding
- Zorgzaam Oldehove laten groeien naar Zorgzaam Middag-Humsterland
- Basisschool in Ezinge. Garnwerd en Oldehove
- Coöperatie Gloed ALD buffer voor het project
- Toerisme: gidsen, museum Ezinge, fiets- en wandelpaden, b&b's
- Wegen wel onderhouden, maar NIET uitbreiden

Nieuwe kansen

- Beter promotie verblijfsrecreatie; daarbij unieke kwaliteiten benadrukken
- Gastvrijheid verhogen door verruiming van openingstijden restaurants, musea etc

- Levensloopbestendig wonen
- Wonen voor meer generaties onder één dak
- Betere bereikbaarheid per fiets, ook voor toerisme
- Verkooppunten van producten uit de streek
- OV naar Zuidhorn en Westerkwartier in het algemeen
- Museum voor agrarische machines
- Kunde en kennis ontwikkelen over ‘dorpsbouwkunde’ als tegenhanger van stedenbouwkunde
- Beeldkwaliteitsplan opstellen
- Regio (inter)nationaal op de kaart zetten
- Fietsinfrastructuur verbeteren naar de stad
- Stallingen voor elektrische fietsen
- Beter OV (hogere frequentie)
- Vervoer naar V.O.(?) werk
- Rotte kiezels oplossen (welke, waar en op welke schaal?)
- Versterking & verrijking van het landschap
- Diepje Nijhoof uitbaggeren
- Samenwerking tussen musea
- Leefbaarheid in de dorpen verbeteren door herinrichting van de openbare ruimte
- Ontwikkeling van de schuur bij korenmolen Joeswert (voor duurzame ontmoeting + winkel + café/terras)
- Verbinding en samenwerking met dorpen en bewoners
- Gezondheid inwoners JO66(?)
- Omniverenigingen sport
- Sport voor iedereen; knelpunt: opvolging bestuursleden
- Vinden van bestuursleden voor (dorps)verenigingen

Biobased en circulaire economie

Lopend

- Glasvezelcoöperatie Humsternet
- Grondgebonden landbouw – Wat is het BBE en circulaire aspect?
- Groninger tarwemeel
- Buurtcompost
- Benutten van fruitpulp / afval bij Oudebosch

Nieuwe kansen

- Minivergisters
- Scholing en bewustwording van BBE en circulair bij boer en burger
- Groninger veevoer
- Hergebruik sloopmateriaal
- Asbestvervanger ontwikkelen
- Afval tot in de puntjes gescheiden inzamelen of centraal scheiden
- Wat aan de grond wordt onttrokken weer terug mogen geven aan het gebied
- Restproducten als basis voor nieuwe producten
- Bouwen en verbouwen van huizen en stallen
- Grondgebonden landbouw
- Regiomerken vermarkten
- Melkfabriek – kaasmakerij – slachthuis – worstenmakerij
- Middag-Humsterland-winkel in de stad, met keurmerk
- Maatschappelijk vastgoed Oldehove

Opdracht 2: Halen en brengen

We zijn uitgelopen met het specificeren van de thema's. Daarom maken we alleen een snelle ronde voor de globale inbreng van de deelnemers bij de vier thema's. Dit moeten we in de volgende sessie nader belichten, liefst aan de hand van de gekozen majeure projecten

De snelle ronde heeft het volgende opgeleverd:

- Jan de Vries, Humsterland Energie: Inbreng bestaat uit alle kennis die is vergaard voor energietransitie in de regio. Ruimtebeslag in kaart gebracht om voldoende stroom voor het Middag-Humsterland op te wekken via zonne-energie: 30 ha voor de huishoudens, 20 ha extra voor de landbouw, 20 ha extra voor de omzetting naar waterstof
- Vraag: hoe pas je zonnepanelen in zodat ze de kwaliteit van dorpen en landschap (bebouwde en onbebouwde omgeving) niet aantasten en als het kan versterken. Daarbij geldt in principe ook de voorwaarde dat je geen land moet onttrekken aan voedselproductie en dat je de bepalingen van beschermd dorpsgezicht in acht moet nemen.
- Wouter Brouwer, jurist: Inbreng van juridische kennis
- Huub Emons, beleidsmedewerker RO en Erfgoed, gemeente Winsum: Inbreng: netwerk met ambtelijke en bestuurlijke contacten, ook bemiddeling richting fondsen, evt. ook NOM e.d.
- Johan Steen, gemeente Winsum: Inbreng van kennis op gebied van wonen en recreëren. Zou graag met belangstellenden te brainstormen hoe je innovatief met recreatie en musea om kunnen gaan.
- Gerard van Rossum, Dorpsbelangen Ezinge: Inbreng: mee nadenken over bevordering van recreatie, naar het voorbeeld van eerdere wapenfeiten zoals Reitdiepveer en Wierdenmuseum
- Ymke Sijbrandie, raadslid Winsum: Inbreng om recreatieve plannen en aanbod defragmenteren, beter gezamenlijk aanbod, in dit verband ook website updaten. Het 'product Middag-Humsterland' waarde geven, blijvende meerwaarde creëren via streekproducten en regiobranding
- Fokko Leutscher, inwoner Garnwerd, op persoonlijke titel: Mee nadenken over cultuurhistorisch erfgoed en landschap. Signaleringsfunctie. Nadenken over de inhoud van de website
- Fred Stol, wethouder gemeente Zuidhorn: Inbreng van een breed netwerk incl. Rabobank, LTO Noord, RGA etc. Er moet wel eerst een goed verhaal vanuit de belanghebbenden zijn: wat gaan je doen, hoe ga je samenwerken, waar ben je vernieuwend. Pas als dit goed helder is kan je bestuurlijk iets verder brengen. Niet als eerste naar de overheid kijken, dat is oud denken
- Lammert Top, Niehove Duurzaam: Inbreng: verder denken in de richting van coöperatieve aanpak zoals bijvoorbeeld de postcoderoos
- Jantine Koppert, GREK: Sluit zich aan bij de coöperatieve gedachte en wil ondersteunen bij gedeelde acties
- Annemieke Grimbergen, Levenskracht: Werkt op het raakvlak van voedselkwaliteit en landbouw en wil energie zetten op kaasproductie in Middag-Humsterland. Niet ieder voor zich maar coöperatief melk inzamelen en kaasfabriek coöperatief runnen. Ook belangstellend in herstel biodiversiteit en vogelbescherming. Zou biodiverse wei invloed hebben op kwaliteit en smaak van melk en kaas? Eventuele gezondheidsvoordelen?
- Henny Oosterhof, raadslid Winsum: Inbreng op gebied van toerisme en recreatie; wil ook mee nadenken over de website.
- Richard Oudshoorn, melkveehouder en LTO Zuidhorn: Belangstellend voor versterking agrarisch landschap en circulaire economie, bijvoorbeeld opbrengstmetingen voor gras om een efficiëntieslag te kunnen maken; ook geïnteresseerd in verband tussen bodemkwaliteit en gewasopbrengst.
- Jan van Woudenberg, fruitteler Oudebosch: Inbreng aan streekproducten (bijv. ciderproductie die ze gaan starten). Belangstelling voor betere benutting energie; denk vooral ook aan warmte-koude-opslag in de bodem. Mbt de discussie over biodiversiteit en andere samenstelling van het voer(ook op de wei) voegt Jan toe dat dit leidt tot meer linolzuur en omega-3 vetzuren. Aan deze meervoudig onverzadigde vetzuren worden positieve effecten op de gezondheid toegeschreven.
- Marjolein van Schoonhoven, beleidsmedewerker RO Zuidhorn: Inbreng van netwerk binnen en buiten de gemeente met alle kennis die daar aanwezig is.
- Sonja Hofstee, Dorpsvereniging Garnwerd: Veel kennis in te brengen over energiecoöperaties, verenigingen levendig houden en behoud scholen.
- Tjebko Schimmel, bewoner/ ondernemer/ LTO Winsum: boerderij in te brengen. Eigen melkfabriekje? Als er zulke projecten komen, doet hij graag mee.

- Hein Zeevalking, Dorpsvereniging Garnwerd: Verlagen van de grasproductie op de weilanden, daardoor meer biodiversiteit en betere kwaliteit van de producten → toegevoegde waarde, betere beeldvorming, keurmerk.
- Hans Harkema, Dorpshuis Niehove: bijdrage leveren aan kwaliteit voor toerisme.
- Dirk Doeglas, molenaar, Dorpsvereniging Feerwerd: nog geen enkele producent uit Middag-Humsterland is aangesloten bij Stichting Streekproducten Groningen. Dat kan zeker wel; samen kunnen we sterker zijn en worden. Wellicht: specifiek keurmerk voor deze regio?
- Jan Arend Mulder, architect Garnwerd: Inbreng: Leefbaarheidsbevordering, visie- en planontwikkelingsprocessen en participatieve ontwerpprocessen begeleiden. Vraag: meer aandacht voor en kennis over dorpsbouwkunde als tegenhanger voor stedenbouwkunde (focus op dorps in plaats van urbane schaal)

Website Middag-Humsterland

Vanuit de provincie kwam de vraag of de betrokkenen bij dit visieproces belangstelling hebben om de website voor het Middag-Humsterland over te nemen. Het was niet duidelijk om welke van de twee URLs het gaat, maar vermoedelijk betreft het <http://www.middaghumsterland.nl>. Dit is een erfenis uit de tijd van de Gebiedscommissie. De site is al sinds ca 4 jaar niet meer onderhouden. Als er geen opvolging komt wordt het domein opgeheven.

Besluit: de Gebiedscoöperatie Westerkwartier neemt de site voorlopig onder haar hoede.

(Terzijde: Er is ook nog <http://www.middag-humsterland.nl>. Op de site is geen colofon of contactpersoon / contactadres vermeld. Maar om deze site gaat het dus vermoedelijk niet.)

Volgende afspraak

Waar en wanneer?

3 mei 2017, 19.30 inloop, 20.00 start, Garnwerd (exacte locatie volgt)

Wat gaan we doen?

1. Plenaire terugkoppeling van de rijke opbrengst van sessie 2. Er zijn veel lopende projecten benoemd en nog veel meer kansen voor nieuwe projecten. Laten we ze met elkaar delen en wat extra toelichting geven waar nodig.
2. Op basis van het overzicht kunnen we een belangrijke keuze maken: met welke projecten kunnen we direct aan de slag?
3. Een tweede keuze betreft de majeure projecten: waar gaan we ons in de toekomst op richten?
4. Laatste vraag: hoe gaan we het vervolg organiseren?